

Dés Fanni

**„470-ET ADOTT ÉS CSAK EGY
KICSIT FOJTOGATOTT”
- SZEGÉNYSÉGBEN ÉLŐ NŐK
A FÉLPERIFÉRIA ÉS A CENTRUM
KÖZÖTT**

PROSTITÚCIÓBAN ÉLŐ MAGYAR NŐK
ZÜRICHBEN

A prostitúció társadalmi jelensége körül két meghatározó diskurzus folyik. Az egyik, az abolícionista diskurzus, a prostitúciót a patriarchátus következményeként, a nők elnyomásának végtermékeként értelmezi (Outshoorn 2005). Társadalmilag nem tartja legitimnek a prostitúció jelenségét, a nők ellen elkövetett intézményesített szexuális erőszakként tekint rá. A másik diskurzus, a prostitúciót munkaként keretezi. Ennek két meghatározó pozíciója van. Az első pozíció a liberális feminista megközelítés a prostitúcióra úgy tekint, mint bármely más üzleti szegmensre a piacon, „szexmunkaként” keretezi. A második pozíció, a szocialista feminista megközelítés szintén munkaként értelmezi a prostitúciót, azonban kizsákmányoló munkaként tekint rá, hangsúlyozza, hogy a jelenség a strukturális egyenlőtlenségekből és az alsóosztálybeli nők kizsákmányolásából fakad (Carrig 2008). A két diskurzushoz két meghatározó szabályozási modell kapcsolható a centrumországokban. Az első megközelítéshez tartozó modellben a prostitúcióban élő nők férfi használoit büntetik, míg a prostitúcióban használt nőknek a szociális ellátórendszeren keresztül kiszállási lehetőséget biztosítanak (Carrig 2008). A második megközelítésből a prostitúció dekriminalizációjára való törekvés következik, azzal a céllal, hogy azok a nők, akik önként választják a prostitúciót, szabályozott körülmények között dolgozhassanak, a szexuális célú emberkereskedelem viszont átláthatóvá váljon. Ez a tanulmány abolícionista keretben értelmezi a prostitúciót¹, tehát elfogadja azt az állítást, miszerint a prostitúció jelensége a patriarchátus következménye, hogy a nők strukturális elnyomásának eredménye az, hogy a férfiak szabadsága magában foglalja, hogy a férfiak női testeket használjanak (MacKinnon 1993) a nők jogait figyelmen kívül hagyva. Azonban ennek a tanulmánynak nem az a célja, hogy közvetlenül ehhez az elméleti vitához szóljon hozzá, hanem hogy a globális egyenlőtlenségek keretében rámutasson azokra az egyenlőtlen és elnyomó

1 A továbbiakban emiatt a következő megnevezéseket fogom használni: a nőket használó férfiakat használónak hívom annak mentén, hogy a nők társadalmi hátrányait kihasználva, pénzért cserébe női testeket használnak szexuális kielégülésre. A szexet áruló nőkre a következő megnevezéseket fogom használni: prostitúcióban élő nő, prostitúcióban használt nő, szexet áruló nő, amire szinonimaként a test árulását is fogom használni. Egyik megnevezés sem pontos. Azonban meggyőződésem, hogy ha elismerjük szexmunkaként azt a társadalmi jelenséget, hogy a férfiak női testeket használnak szexuális kielégülésre a gazdasági és társadalmi előnyeik mentén, azzal elismerjük, hogy férfiaknak minden körülmények között joguk van a női testekhez. Emellett elismerjük a nők strukturális elnyomását és legitimálunk egy olyan rendszert, amelyben még hogyha nők nagyon kis aránya önkéntesen is lép bele a szexiparba – a patriarchális kényszereket nem számítva –, nők milliók korlátlan erőszakot és kényszert kell átélnie benne (MacKinnon 1993, 1989; Ekman 2013). Emellett meggyőződésem, hogy a test árulása megnevezés azonos a szex árulásával, a test nem leválasztható a szexualitásról, a személyiségről, ahogy az erőszakos, illetve a nem beleegyezésen alapuló – tehát üzleten alapuló – szex során szerzett traumák sem (Ekman 2013; Herman 2011; Van der Kolk 2015).

struktúrára, melyek mentén a centrumországokban a dekriminalizáció ellenére kiszákmányolják a szegényebb országokból érkező nőket. Tanulmányom arra az utóbbi évtizedben egyre láthatóbb jelenségre koncentrálok, hogy Nyugat-Európában tömegesen prostituálódnak a Kelet-Európából érkező nők. A nyugat-európai országokban, ahol a prostitúció dekriminalizálva van, a kelet-európai nők nagy aránya a dekriminalizáció ellenére is illegálisan dolgozik (Carrig 2005). A kelet-európai nők gyakran olyan környezetből érkeznek, ahol a hatóságok nem áldozatként, hanem bűnözőként tekintenek rájuk, és az anyanyelvükön kívül általában nem beszélnek más nyelveket (Goodey 2004). Az izoláltság miatt sokszor csak a futtatók szabályai tiszták számukra a célországban, velük állnak csak kapcsolatban. Tehát a dekriminalizáció várt előnyei – a prostitúcióban élő nők kiszolgáltatottságának csökkentése, a prostitúcióval kapcsolatos bűnözéssel szembeni fellépés – általában nem érnek el a szegényebb országokból érkező nőkhöz (Goodey 2004). Tehát a centrumországokban a dekriminalizáció ellenére a nők folyamatos kiszákmányolása láthatatlan marad. Tanulmányomban ezekre a jelenségekre szeretnék rámutatni.

Az utóbbi évtizedben még láthatóbbá vált az a jelenség, hogy a Kelet-Európából származó mélyszegénységben élő nők tömegesen prostituálódnak Nyugat-Európában (Clark és McArthur 2014; Corrin 2005; Morokvasic 2006; Sebhelyi 2012). Tanulmányomban Claudia von Werlhof (2007) Wallerstein (1974) világrendszer-elméletéből kiindulva, a szexualitásra és a nők kiszákmányolásának gazdasági viszonyrendszerére vonatkozó elméletének kontextusában vizsgálom a jelenséget egy esettanulmányon keresztül, mely a Zürichben prostitúcióban élő magyar nőkkel készített interjúimra épül. A céloom egyrészt az, hogy rámutassak azokra az elnyomó struktúrára, melyek mentén a centrumországi kiszákmányolják a félperifériáról érkező, szegénységben élő nőket, rákényszerítve őket a szex áruvá; másrészt pedig a prostitúcióban élő magyar nők tapasztalatainak láthatóvá tétele, a feminista empirizmus mentén (Lykke 2010). A szexuális célú emberkereskedelem áldozatait 99 százalékban nők és lányok teszik ki. Az *International Labour Organization* (ILO 2017) becslései szerint évente 2-4 millió emberről beszélhetünk, akik szexuális célú emberkereskedelem áldozatai lesznek (International Labour Organization 2017). A prostitúcióban élő nők többsége Kelet-Európából és más félperifériás és perifériás országokból érkezik Nyugat-Európába (Corrin 2005). Svájcban 1942 óta legális tevékenység a prostitúció, melyet a kantonok szintjén szabályoznak (Büschi 2014). A szexuális célú emberkereskedelem áldozatai főként Kelet-Európából érkeznek ide: Romániából, Magyarországról és Bulgáriából (Európa Tanács 2014). Vizsgálódásom Zürichre és azon belül is a Langstrassén szexet áruló nőkre koncentrálok, ahol a nők csak illegálisan árulnak szexet.

A posztoszocialista országok a rendszerváltás után a nyugat-európai szexipar egyik fő kibocsátó országai lettek, Magyarországot is beleértve (Corrin 2005), amit többek között

a rendszerváltás óta folyamatosan növekvő mélyszegénység, a nemi egyenlőség irányába tett lépések hiánya és egy kiépült és szükségletekre válaszoló szociális ellátórendszer hiánya termel újra (Szalai 2006, 2013). A prostitúció jelensége magában foglalja azt a sajátosságot, hogy nők szegényebb országokból gazdagabb országokba mennek szexet árulni (Kligman et al. 2005; Morokvasic 2006; Corrin 2015; Outshoorn 2015). Ez a jelenség látható a magyar nők esetében is, akik Magyarországról érkeznek Zürichbe. A nők, akikkel interjút készítettem, mélyszegény körülményekből kerültek a szexiparba. Többségük abban a reményben, hogy egy szebb jövőt biztosítson magának és a családjának, bármi áron.

Tanulmányomban tíz prostitúcióban élő magyar nővel készített interjún és a Zürichben végzett terepmunkámon keresztül keresem a következő kérdésekre:

(1) Hogyan szorulnak illegális prostitúcióba a magyar nők egy nyugat-európai városban, ahol egyébként a prostitúció legális?

(2) Melyek azok a gazdasági és hatalmi kényszerek, melyek mentén megvalósul e nők kizsákmányolása Nyugat-Európában?

(3) A szegénység feminizálódása hogyan ösztönzi a női migrációt, illetve ennek egy olyan ingázó formáját, melyben a migráció célja nem a célországban kialakított új élet, hanem egy magyarországi háztartás fenntartása?

SZEGÉNYSÉGBEN ÉLŐ NŐK A FÉLPERIFÉRIA ÉS A CENTRUM KÖZÖTT

Werlhof kritikája a baloldali társadalomtudománnyal, társadalomtudósokkal szemben, hogy a kapitalizmuskritikák nem veszik figyelembe a társadalom patriarchális berendezkedését, a nők strukturális elnyomását, miközben a kapitalizmus és a patriarchátus elválaszthatatlan egymástól; a kapitalizmus a patriarchátus modernkori kiteljesedése. A patriarchátus azt a társadalmi berendezkedést nevezi meg, amelyen keresztül a férfiak a társadalomstruktúrán és a szimbolikus és materiális intézményeken keresztül uralják, elnyomják és kizsákmányolják a nőket (Jensen 2017). A kapitalista patriarchátus kifejezést a marxista feministák (Dalla Costa 1972; Seccombe [1974] 2018; Eisenstein 1977) kezdték el használni azzal a céllal, hogy felhívják a figyelmet a láthatatlan reprodukív munka jelentőségére az osztálystruktúrában, amit a hagyományos marxista elemzések nem vettek figyelembe, láthatatlanná téve azokat a kizsákmányoló struktúrákat és ingyenmunkát, amit a társadalom a nőkre hárít (Hart 2016). A láthatatlan munka az a munka, ami hozzájárul a tőkefelhalmozáshoz, de bér nem jár érte és munkának sincs elismerve (lásd például Dunaway [2012] 2018; Seccombe [1974] 2018; Werlhof 1983). A nyugati feminista irodalomban leggyakrabban használt példa a háztartási munka, amit a társadalom a nőkhöz társít, és az elvégzett munkát láthatatlanná

téve magánügyként keretez (Lynch és Lyons 2009). Ugyanakkor a (fél)perifériákon ez történetileg sok produktív munkát is magába foglalt (Dunaway [2012] 2018), Magyarországon például az úgynevezett második gazdaságban végzett munkát (Vigvári és Gerőcs 2017).

Werlhof szerint, ahogyan a közélet területén mindenhol, a baloldali társadalomtudományban is a férfiak vannak magas presztízsű, vezető pozíciókban – „férfi baloldalnak” nevezi a jelenséget –, nekik pedig nem áll érdekükben a nők kizsákmányolását elemzéseik középpontjába tenniük. Tehát a nők és kettős kizsákmányolásuk – a közsférában, és ezzel párhuzamosan a magánszférában rájuk háruló munka – láthatatlanok maradnak az elemzések során, a nők nem alanyai a vizsgálódásoknak, miközben a láthatatlan reprodukzív munkák, a modernkori rabszolgaság és a nők elleni erőszak kulcsfontosságú strukturális szegmensei a kapitalista világrendszernek. A kapitalista patriarchátus termelési eszközként tekint a nőkre, akiknek nincs kontrolljuk a saját testük, a munkájuk eredménye, a gyerekeik és az erejük felett (Werlhof 2007).

A Wallerstein nevével fémjelzett világrendszer-elmélet (1974) szerint a tőkés felhalmozás elnyomó és kizsákmányoló struktúráit csak világrendszer-szinten lehet vizsgálni, nem az egyes nemzetállamok szintjén. Az egyenlőtlen földrajzi fejlődés következtében a glóbusz egyes területei között egyenlőtlen csereviszonyok alakulnak ki, melyek meghatározzák az egyes területek belső osztálystruktúráját. Ennélfogva a nemzetállamok társadalmának kizsákmányoló viszonyai transznacionális kizsákmányoló viszonyokba ágyazódnak. A centrumot alkotó országok kizsákmányolják a periféria országait. A félperiféria pozíciójában lévő országok a kizsákmányoló és kizsákmányolt kettős szerepében kerülnek a tőkés világrendszerbe (Wallerstein 2004). Werlhof Wallerstein elméletére alapozva vizsgálja a nők kizsákmányolását a kapitalista társadalmakban. A strukturális elemzésbe a nők helyzetét is beemelve három osztályt nevez meg: a duplán kizsákmányoltak, a kizsákmányoltak és a kizsákmányolók osztályát (Werlhof 1980; Dunaway [2012] 2018). Az alsóosztálybeli nők tapasztalatai nagyon különböznek a férfiakétól mind a tőke, mind a munka tekintetében (Dunaway [2012] 2018). A baloldal figyelmen kívül hagyja a nők és férfiak közötti egyenlőtlenségeket a munkamegosztásban és emiatt láthatatlan marad, hogy a nők dupla műszakban dolgoznak a fizetetlen munkákat is ellátva. Miközben a láthatatlan munka a kapitalizmus egyértelmű feltétele, a modern világrendszerben dominánsabb, mint a bérmunka (Dunaway [2012] 2018). A „háziasszonyok” gyakran többet dolgoznak, mint a bérmunkások, de mindez láthatatlan marad, tehát egy ellenőrizhetetlen és korlátlan kizsákmányolás áldozatai (Dalla Costa és James 1972).

Az alsóosztálybeli férfiak és nők helyzete között a különbség az, hogy a férfiak csak a munkaerőpiacon vannak kizsákmányolva, míg az alsóosztálybeli nők mind a munkaerőpiacon, mind a magánszférában (Werlhof 1980). A kapitalizmust alapvetően nem a bérmunkarendszer határozza meg, hanem a lehető legolcsóbb munka: a háztartási

munka, a modernkori rabszolgaság, a kényszermunka. A viszonyuk a termeléshez az, ami magában foglalja a termelés túlélését és az árucikkek termelését. A nőket termelési eszközként használják a kapitalista világrendszerben: a profit szolgálatában állnak (Werlhof 2007). Ahogyan a szexualitás is a nők kikényszerített felelőssége és áruként jelenik meg a férfiak számára. A nők szexualitása alá van rendelve a társadalom reprodukív szükségleteinek; emellett a nők folyamatos tárgyiasítása, valamint az, hogy a férfiak számára a hatalomgyakorlás eszközeként konstruálja a társadalom a szexualitást, szintén áruként keretezi azt, amihez a férfiaknak joga van, a nőknek pedig szolgáltatniuk kell (MacKinnon 1989). A szexualitás mint áru a „magánszférában” szintén láthatatlan marad, hiszen a „magánszféra”, ugyanúgy, ahogyan a fizetetlen munka, nem tartozik a gazdasági elemzések tárgyába. A nők kettős kizsákmányolása azon a lehetőségen alapszik, hogy a munkaerejük és a szexualitásuk használatát is legitimálja a társadalom. Ahogyan a prostitúció létének jogosultsága is arra épül, hogy a szexualitás élvezeti áruként jelenik meg. Fizetett felelősségként a prostitúcióban, és fizetetlen felelősségként a magánszférában és a közsférában is (Werlhof 1980) a férfiak számára.

A volt szocialista országokban a rendszerváltozás egyik nagy vesztese a nők voltak (Acsády 2000). A Magyarországra koncentrált kutatások azonban vitatják, hogy a női szegénység meghatározó jelenség lenne, több kutatás is arra a következtetésre jutott, hogy ez nem releváns Magyarország esetében (Spéder 1997; Szelényi 2001). Azonban Koncz Katalin (2002) kiemeli, hogy mérési problémák is lehetnek annak hátterében, hogy a kutatások erre a következtetésre jutottak. Más mérőeszközökre van szükség abban az esetben, ha a kutatók nemi alapú szegénységet akarnak vizsgálni, mintha általában a szegénység arányát vizsgálják a társadalomban, a háztartásokat mint elemzési egységeket véve alapul. Koncz szerint fontos kiemelni, hogy egy háztartásban nem azonos színvonalon élnek a különböző háztartástagok és ahhoz, hogy vizsgálni lehessen a nők helyzetét, az egyes háztartástagok életszínvonalát kell vizsgálni. Ahogyan az is egy fontos szempont, hogy erősen befolyásolja a háztartásban megvalósuló erőviszonyokat az, hogy ki a pénzkereső a háztartásban. Az egykeresős háztartásokban többségében általában a férfiak végeznek piaci munkát, és a nőkre hárul a láthatatlan munka felelőssége, tehát az erőviszonyok gazdasági értelemben is egyértelműen a férfiaknak kedveznek. Koncz szerint egyértelműen kijelenthető Magyarország esetében is, hogy a nők szinte minden háztartástípusban szegényebbek, és a gazdasági aktivitásuk alacsonyabb, mint a férfiaknak, kivéve, ha az egyedülálló férfiak háztartásait vizsgáljuk. Czibere (2012) kvalitatív módszertannal vizsgálta a mélyszegénységben élő nők helyzetét Magyarországon, és a nők pozícióját a háztartásokban a férfiakéhoz képest. A kvalitatív módszertan alkalmasabb arra, hogy feltárja a nők helyzetét egy háztartáson belül, azt, hogy a patriarchális struktúrák mennyiben valósulnak meg a családban, és a jövedelem hogyan oszlik meg a gyakorlatban a férfiak

és nők között. A 2008–2009-ben elvégzett kutatás egyik konklúziója, hogy a mintában szereplő nők többsége jelentős hátrányokat él meg a férfiakhoz képest.

A láthatatlan munka, a kettős kizsákmányolás mind a köz- és a magánszférában, valamint a munkaerőpiac nemi egyenlőtlenségei azok a meghatározó strukturális okok, amelyek megalapozzák a szegénység feminizációját (Czibere 2012). Emellett a globális egyenlőtlenségek hatására is a nők azok, akik sokkal nagyobb arányban lesznek kizsákmányolás áldozatai (Morokvasic 2006). A szegénység kockázata jóval nagyobb arányban érinti a nőket, mint a férfiakat (Dunaway [2012] 2018). Bár az európai adatok azt mutatják, hogy az utóbbi évtizedben a nők jóval nagyobb arányban léptek be a munkaerőpiacra, négyeszer akkora esélyük van rá, hogy félállásban dolgozzanak, mint a férfiaknak. Emellett csak a magasan képzett nőknek van esélyük a munkaerőpiacra belépni, azok a nők, akik alacsony képzettséggel rendelkeznek, nagy kockázattal maradnak munkanélküliek (European Institute for Gender Equality 2016.) A prostitúció jelensége szorosan összefügg az egyenlőtlenségekkel, szegénységgel és munkanélküliséggel. A prostitúcióban élő nők többsége mélyszegény körülmények közül kerül ki, emellett a nők többsége, akik Kelet-Európából származnak és emberkereskedelem áldozatai lesznek, kisebbségi, főként cigány etnikai csoportokhoz tartoznak (Corrin 2005). Magyarországon a cigány etnikai hovatartozás jelentősen növeli a szegénységi kockázatot (Bass et al. 2006). A cigányok Magyarországon a rendszerváltás előtt is az alsóosztály legkiszolgáltatottabb csoportjába tartoztak (Kóczé 2016). Gazdasági és társadalmi hátrányaik következtében a roma nőknek sokszor a szex áruvála az egyetlen lehetőség a túlélésre (Kóczé 2011).

A szegénység feminizációja meghatározó oka a migráció feminizációjának is. A szegénységben élő nők a periféria és a félperiféria országokban a tömeges munkanélküliség hatására gyakran arra kényszerülnek, hogy a centrumországokban vállaljanak munkát. A transznacionális migráció populációjának felét nők teszik ki (Monzini 2004). A centrumországokban a jelenség, hogy a gazdagabb országokból érkező nők a félperiférián elhelyezkedő országokból érkező nőkkel végeztetik a láthatatlan reprodukív munkát pénzért, elindította a migráció feminizációjának folyamatát (Lutz 2017). A szegényebb országokból érkező nők sokszor illegálisan dolgoznak a centrumországokban, és vagy a Werlhof által meghatározott láthatatlan munkákhoz kapcsolódó tevékenységeket látnak el (gondoskodó munkákat, például házciselédek, gyerekfelvigyázók), vagy gyakran arra kényszerülnek, hogy szexet áruljanak. A nők sokkal nagyobb kockázattal dolgoznak illegálisan és rejtetten a célországban, mint a férfiak (Morokvasic 2006). A kiinduló országban gyakran utazási iroda és munkaügynökség címszó alatt egész csomagokat kínálnak az illegális migrációhoz a szexiparban a nőknek, a centrumországokban pedig az utazás szervezését, munkát, hamis iratokat és minden dokumentumot, ami az adott munkához szükséges (Monzini 2004). Tehát a nők kizsákmányolása a migráció célországában, a gazdagabb országok piacán

is többségében láthatatlan marad, és olyan munkákat látnak el – pénzért, ám nagyrészt illegálisan – nők, melyek a kikényszerített felelősségeikhez kapcsolódnak a kapitalista társadalmakban, azaz a gondoskodáshoz, háztartáshoz és a testük árulásához. Emellett a gazdagabb országok állampolgárai a gazdasági előnyeikből adódóan nem látnák el ezeket a munkákat a centrumországokban (Favell 2008), tehát a perifériáról, félperifériáról érkező nők számára a gazdasági hátrányaik miatt ez a „piaci rés” marad. Ezt a jelenséget Federici (2012) egy újfajta úrnő-szolgálólány viszonyként értelmezi, ahogyan a globalizáció lehetővé teszi a centrumországokban élő nők számára, hogy a gazdasági előnyeik miatt mentesüljenek a kettős kiszákmányolás alól, és a félperifériáról, perifériáról érkező nők végezzék el helyettük a háztartási munkát. A szexuális célú emberkereskedelem áldozatává válásának a kockázata jelentősen nagyobb azoknak a nőknek körében, akik valamilyen kisebbségi csoporthoz tartoznak, illetve szegénységben élnek (Corrin 2005).

MÓDSZERTAN: FEMINISTA EMPIRIZMUS

A célom elsősorban az, hogy a Zürichben szexet áruló magyar nők tapasztalatait láthatóvá tegyem a *feminista empirizmus* keretein belül. A feminista empirizmus célja az, hogy elnyomott csoportok hangját felerősítse és hallhatóvá tegye (Lykke 2010). A feminista empirizmus kiemeli annak fontosságát, hogy ahhoz, hogy a társadalomra vonatkozó megállapításokat tegyünk, fontos az egyének, a nők mindennapi tapasztalatait is vizsgálni, megvizsgálni az aktualításokat a mindennapi életből (Smith 2005), hiszen a kapitalista patriarchátus épp ezeket a tapasztalatokat rejti el a nőkhöz társított fizetetlen reprodukív munkák láthatatlanná tételével. Tíz magyar nővel készítettem félig strukturált interjút Zürichben, akik prostitúcióban élnek, az elemzésemet az ő tapasztalataikra, narratívájukra alapozom. A feminista empirizmus mentén az elemzésemben igyekszem a hangsúlyt alapvetően az ő perspektíváikra, narratívájukra helyezni, még ha elkerülhetetlen is, hogy a narratíváik interpretációja mentén, alapvetően a saját narratívámba helyezzem őket. Az interjúk azon nők körében készültek, akik Zürich belvárosában, a Langstrassén és környékén árulnak szexet, illegálisan. Az interjúalanyaim közül két nő jött Budapestről, hatan kisebb magyar városokból és ketten kelet-magyarországi aprófalvakból származtak. A nők, akikkel beszéltem, tizenkilenc és harminc év közöttiek voltak, többségük a korai húszas éveiben járt. Ketten rendelkeztek érettségivel, nekik volt a legmagasabb iskolai végzettségük. Interjúalanyaim fele vallotta magát cigány etnikai származásúnak. Emellett Zürichben, prostitúcióban élő nőkkel dolgozó szakemberekkel készített interjúimat is felhasználom az elemzésemben. Tanulmányomban a nőkkel készített interjúimat anonim módon interpretálom, nevüket megváltoztattam.

Kétszer voltam szakmai gyakorlaton Zürichben, egyszer egy hónapig, egyszer hat hétig, egy szervezet egyik alacsonyküszöbű szolgáltatásánál, mely prostitúcióban élő nőket céloz meg. Az interjúmat ezek alatt az időszakok alatt készítettem, 2015 nyara és 2016 ősze között. Az alacsonyküszöbű szolgáltatás, ahol a gyakorlatomat végeztem, mind a három zónában jelen van Zürich városában, ahol legálisan lehet szexet árulni. A szociális munkások azonban csak a Strichplatz nevű zónában vannak folyamatosan jelen, ugyanakkor időszakosan a város azon részein is nyújtanak szolgáltatást, ahol a prostitúció illegális. A szociális ellátórendszerben az alacsonyküszöbű szolgáltatások funkciója egyrészt a megelőhető ártalmak kockázatának csökkentése, másrészt az első lépcsőfok ahhoz, hogy valaki kapcsolatba kerüljön az ellátórendszerrel, ha komplexebb segítségre, támogatásra lenne szüksége. Elsősorban szociális munkásként voltam jelen a terepen, azonban a nők, akikkel az interjúkat készítettem, tisztában voltak a ténnyel, hogy kutatóként is jelen vagyok. Fontos kiemelni, hogy a szociális munkások a városban fontos szerepet töltenek be a prostitúcióban élő nők életében, a szexiparban elszenvedhető plusz ártalmak csökkentése tekintetében: a legtöbb esetben a szociális munkások segítenek a nőknek az óvszerhez, síkosítóhoz, ingyenes egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben, valamint a prostitúcióból való kiszállásban, így előfordulhat, hogy egyfajta autoritásként is tekinthetnek a nők a szociális munkásokra. Ez befolyásolhatja az interjúk során megvalósuló narratívákat, interakciókat. Ez a kettős szerep – szociális munkás és kutató – megfelelési vágyat okozhat az interjúalanyokban azzal kapcsolatban, hogy van-e jó válasz az interjúban elhangzó kérdésekre, emellett pedig lehetnek témák, amelyekkel kapcsolatban azt érzik, hogy nem lehetnek őszinték, mert akkor nem kapnak segítséget. Ilyenek lehetnek az olyan kérdések, amelyek az illegális jelenlétükkel, a futtatókkal, illetve az olyan helyzetekkel kapcsolatosak, amikor fokozott egészségügyi kockázatoknak teszik ki magukat, például óvszer nélkül is árulnak szexet a pénz szükségessége miatt. Ahogyan az is befolyással lehet az interjú menetére, hogy mivel elsősorban mint szociális munkás voltam kapcsolatban az interjúalanyaimmal, sokuknak az élethelyzetéről, aktuális problémáiról már volt előzetes tudásom, az interjút megelőzően volt már velük kapcsolatom. Ez sokszor eredményezett olyan interakciókat az interjú során, amikor az interjúalanyaim csak visszautaltak történésekre, amelyekkel a munkám miatt már tisztában voltam. Ezek az előzetes tudások az interjúk során akadályozhatják az információ megosztását. Tipikus példa erre az én esetemben az egészségügyi problémák és az abortuszok kérdése. Az egyik feladatomban a munkám során a tolmácsolás és a nők támogatása volt, olyan esetekben, amikor kapcsolatba kerültek az egészségügyi ellátórendszerrel. Az egészségügyi problémák és az abortusz is jelenthet stigmát a prostitúcióban élő nők között, ezért a többi nő előtt sokszor titokban kell tartani őket. Emiatt az interjúk során az interjúalanyaim sokszor csak utaltak az egészségügyi problémáikra. A másik oldalról viszont az előzetes bizalmi kapcsolat segítheti is az interjú menetét a kutató és az

interjúalanyok között. Esetemben ez a nőket kizsákmányoló futtatókat érintő kérdéseknél ütközött ki leginkább. Akikkel nem volt előzetes kapcsolatom, legfeljebb finom utalásokat tettem rá, hogy van futtatójuk, azonban azok a nők, akiknek már volt bizalmuk bennem, és tudták, hogy nem fordulok a rendőrséghez, ha erről beszélnek nekem, az interjúk során nyíltan beszéltek a férfiakról, akik kizsákmányolják vagy kizsákmányolták őket.

A PROSTITÚCIÓBAN ÉLŐ, FÉLPERIFÉRIÁRÓL ÉRKEZŐ NŐK HELYZETE ZÜRICHBEN A PROSTITÚCIÓ SVÁJCI SZABÁLYOZÁSA TEKINTETÉBEN

Svájcban a prostitúció szabályozása a dekriminalizációs modellt követi, 1942 óta lehet az országban legálisan szexet árulni (Isler 2016). A dekriminalizációs modellel a svájci jogalkotók a következő eredményeket szerették volna elérni: a prostitúció munkaként való legalizálását és a biztonságos körülmények megteremtését a nők számára, akik önként árulnak szexet, illetve a szexiparhoz kapcsolódó bűnözés, emberkereskedelem átláthatóvá tételét (Kilvington et al. 2001).

Svájcban nem országos szinten szabályozott a prostitúció, hanem kantonális szinten, az önkormányzatok felelősek a prostitúció szabályozásáért (Büschi 2014). A prostitúció legális, adóköteles tevékenység minden kantonban. A büntető törvénykönyv a személyi szabadság nevében tiltja azoknak az embereknek a büntetését, akik legális körülmények között szexet árulnak. Mindenhol a helyi rendőrség a felelős a szexipar ellenőrzéséért és az emberkereskedelmi ügyek feltárásáért. 2013-ig Svájcban 16 éves kortól árulhattak a nők legálisan szexet az országban, amikor is a Svájci Nemzeti Tanács felemelte 18 évre a korhatárt. Az önkormányzatoknak kötelező kijelölniük zónákat, ahol a nők legálisan árulhatnak szexet, a nőknek pedig a különböző zónákban a kantonális szabályozást kell betartaniuk (Diegman et al. 2012). A kantonok állítják ki az engedélyt a nőknek a munkavállalásra, ők szabályozzák a tevékenység utáni adózás menetét, és a szociális biztonságot a prostitúcióban élő nők számára (Isler 2016). Svájcban az emberkereskedelem áldozatainak többsége Kelet-Európából érkezik: Romániából, Magyarországról és Bulgáriából (Európa Tanács 2014). A büntető törvénykönyv tiltja a prostitúcióban élő nők kerítését (Criminal Code of Switzerland: 195). Az országban a prostitúció jelenségének négy meghatározó formája

van: utcai prostitúció keretében, masszázsszalonokban, bárokban és „kabarék”² során lehet legálisan szexet árulni az országban (Isler 2016).

Magyar állampolgárként kétféle módon lehet szexet árulni Zürichben. Mivel az EU tagállamai és Svájc között él a szabad munkaerő-áramlásáról szóló megállapodás, ezért az egyik opció a Svájcban való letelepedés. Azonban a gyakrabban használt másik opció, hogy a nők egyéni vállalkozóként dolgoznak, kilencvennapos engedéllyel, amit szabadon használhatnak fel egy évben. Az utóbbi lehetőség egy EU-tagállamok és Svájc közötti megállapodáson alapul (Agreement on the Free Movement of Persons [AFMP]). A tapasztalat azt mutatja, hogy a nők, akik Kelet-Európából érkeznek, többségében nem tudnak letelepedési kérelemért folyamodni, azaz „B” engedélyt kérni, aminek a feltétele egy lakásbérleti szerződés lenne (Diegman et al 2012). A lakásbérleti szerződés megszerzése körüli nehézségek általában a Kelet-Európából érkező nők háttéréből fakadnak. Egyrészt a pénztelenség miatt nem tudnák finanszírozni a lakásbérleti szerződést, mivel sokszor a családjuknak gyűjtik kint a pénzt, amit hazaküldenek, tehát nem tudnak a célországban nagyobb összegeket költeni. Mindemellett sok esetben még a futtatójuknak is kell pénzt adniuk minden üzlet³ után. Zürichben a lakáspiaci árak nagyon magasak, ezen körülmények között képtelenség lenne erre elegendő pénzt összegyűjtenie a prostitúcióban élő nők többségének. Egy kutatás, ami a magyar prostitúcióban élő nők helyzetét vizsgálta Zürichben, arra jutott, hogy a nőknek átlagosan még 1,7 személyt kell eltartaniuk önmagukon kívül (Sebhelyi 2012). A városban a szexet áruló nők többségében szobát bérelnek, amiért naponta kell fizetni. A későbbiekben lesz róla szó, hogy külön lakhatási piac épült ki a prostitúcióban élő nők számára a városban. A zürichi legális zónákban szexet áruló nők automatákban, kifizethető jegyeken keresztül fizetik az adót, naponta.

2013-ig a magyar nők a Sihlquai-n és a Langstrassén árultak szexet Zürichben. A Sihlquai a Zürich belvárosában elhelyezkedő, Limmat folyó melletti hosszú út, ami a prostitúcióról volt híres egészen 2013-ig. A Langstrassét a Limmatplatz nevű tér választja el az Sihlquai-tól. Az utca a város „bulinegyedeként” ismert a környező utcákkal együtt, teli bárokkal és szórakozóhelyekkel. A Sihlquai-n legálisan, a Langstrassén illegálisan árultak szexet a főként Kelet-Európából érkező nők, attól függően, hogy a futtatók hogy osztották le a területeket egymás között.

2 A kabarétáncosok Svájcban tulajdonképpen azonos tevékenységet látnak el, mint a sztriptíz-táncosok. Az előadott műsorok után a férfiak szexre használhatják őket, pénzért cserébe.

3 A szexet áruló nők, akikkel interjúztam, üzletnek hívják a használókkal pénzért létesített szexuális kapcsolatot.

„A futtatók felosztották egymás között a Langstrassét. Ettől a bártól a Lambadái⁴ ez az én területem és te nem állhatsz ide. A következő bárhoz nem állhatsz oda, mert az más strichhálózathoz tartozik. Az egyik rész az egyik magyar [futtató] kezében volt, a másik, egy másik magyar [futtató] kezében. És előfordult, hogy óriási háborúk voltak a különböző futtatóhálózatok között.” (Zürichben, emberkereskedelem áldozataival dolgozó szakember, 2016)

2013-ban Zürich városa megtiltotta, hogy a prostitúcióban élő nők legálisan dolgozhassanak a Sihlquai-n. A városvezetés célja a helyzetük és a körülményeik javítása volt, ezért új zónákat alakítottak ki. Három zónát jelöltek ki, ahol a nők legálisan árulhattak szexet, az egyikük a Strichplatz, Zürich külvárosi területén. A Strichplatz egy zóna, ami az utcai prostitúciót imitálja, azonban egy elzárt terület, közösségi térrel, biztonsági őrökkel és szociális munkásokkal (Fassbind 2014, idézi Isler 2016). A közösségi térbe bemehetnek a nők a kérdéseikkel, problémáikkal, kapcsolatot teremthetnek a szociális munkásokkal. A nők boksokban bonyolítják le az üzleteket a használókkal az autókban, mindegyik bokszban pánikgombok találhatóak vészhelyzet esetére. A Strichplatzon szintén napijegyeken keresztül lehet az adót fizetni, amit az e célra létesített speciális jegyautomatákban lehet megvásárolni. A munkám során a tapasztalataim azt mutatták, hogy a magyar nők többsége nem tudja kifizetni a napijegyet, illetve sokszor a kilencven nap lejáta után is árulnak szexet a városban. Van, hogy a futtató akadályozza meg a nőket abban, hogy kilencven nap után hazamenjenek, emellett kilencven nap alatt nem tudnak elegendő pénzt összegyűjteni a nők az otthon maradt család éves fenntartására. A napijegy megvásárlását sokszor a futtatóknak leadott pénz, valamint a naponta fizetett szobabérlét akadályozza, és általában naponta küldenek haza pénzt a kint lévő nők az otthon maradt családnak. Tehát a legális zónákban is sokszor illegálisan dolgoznak a nők, és ki vannak téve a heti többszöri rendőri razzianak: vagy a napijegy hiányában, vagy a lejárt kilencvennapos engedély miatt.

Az illegális prostitúció ugyanúgy virágzik a városban is, a Langstrassén és környékén, mint azokban az időkben, amikor a Sihlquai-n lehetett legálisan szexet árulni. A következőben a Langstrassén szexet áruló nők helyzetére fogok koncentrálni, elemzésem az ő tapasztalataikra épül. Kijelenthető, hogy azok a nők, akik illegálisan dolgoznak a városban, bármiféle jogok biztosítása nélkül árulnak szexet. Az illegális körülmények jelentősen megemelik a nőkkel szembeni erőszak, valamint az önkényes és jogsértő viselkedés kockázatát a használók és a bordélytulajdonosok részéről (Büschi 2014). Tapasztalataim alapján az illegalitásban teljesen láthatatlan marad a szegényebb országokból érkező nők kiszármányolása, a rendőröktől is ugyanúgy félniük kell, ahogy azokban az országokban, ahol

4 Bár a Langstrassén.

a prostitúciót nem dekriminalizálták. Tehát a rendőrök a legtöbb esetben nem védik meg őket a jogsértő viselkedésekkel szemben, történjenek azok akár a használóik, a futtatóik vagy a főbélőik részéről.

PROSTITÚCIÓBAN ÉLŐ MAGYAR NŐK ZÜRICHBEN

ÚT A PROSTITÚCIÓBA A GAZDASÁGI ÉS A PATRIARCHÁLIS KÉNYSZEREKEN KERESZTÜL

Egy 2017-es kutatás, ami a magyar prostitúcióban élő nők helyzetét vizsgálta Zürichben, arra jutott, hogy a magyar nők többsége számára elsősorban a családjuk gazdasági helyzete, illetve a családjuk támogatásának kényszere az okai annak, hogy bekerültek a szexiparba (Fábián et al. 2017). Az interjúim alapján én is hasonló következtetésre jutottam: a nők, akikkel beszéltem, három tipikus okot neveztek meg ezzel kapcsolatban. Az első, hogy elmesélték, hogyan hitték el a futtatójuknak, hogy az szereti őket, és hogyan találták végül a manipulációjuk révén magukat a prostitúcióban. A második, hogy „nem úgy alakult az életük, ahogy tervezték”, és a túléléshez muszáj volt valamit tenniük a családjuk, gyerekeik érdekében. A harmadik, hogy pénzt kellett gyűjteniük lakhatásra, egy minimális tőkére a megélhetéshez, és elhatározták, hogy addig fognak szexet árulni, amíg össze nem gyűlik az adott összeg, amit sosem tudtak volna az otthoni környezetükben összegyűjteni. Tehát két fő strukturális okot neveztek meg, ami miatt Zürichbe érkeztek szexet árulni: egyrészt a gazdasági kényszert, másrészt egy férfi manipulációját. A legtöbb nő esetében a két strukturális ok egyszerre van jelen, és mindkettő a kapitalista patriarchátus következménye: egyfelől a mélyszegénységben élő nők testének a „piacra dobása” a családért, a gyerekek fenntartásáért, másfelől pedig egy szerelemnek álcázott viszony annak érdekében, hogy egy férfi profitot szerezzen egy női testből.

Nóra három éve kezdett el szexet árulni Zürichben, 20 éves volt, amikor az interjút készítettem vele. Otthon egy faluban, édesanyjával ketten éltek egy háztartásban. Mielőtt Zürichbe került, iskolába járt. Elmondta, hogy egy férfi manipulációja révén került a szexiparba, viszont amikor megszabadult a férfitől, úgy döntött, hogy ha már így alakult, önmagának is szeretne pénzt gyűjteni.

„Hát igazából úgy kerültem bele, hogy buta voltam és szerelmes és megettem azt a szöveget, hogy, persze, igen, értünk csináld, és ha összegyűjtesz egy kis pénzt, akkor nem kell ezt

csinálnod', és kikerültem ide. Aztán rájöttem, hogy ez rohadtul nem rólam szól és aztán az az ember elkerült mellőlem, és akkor igazából már magamnak dolgoztam. Akkor már úgy voltam vele, hogy ha ebbe egyszer belekerültem, akkor legyen már magamnak is valami."

Renáta 30 éves volt, amikor az interjút készítettem, és 2013-ban kezdett el Zürichben szexet árulni. Azért kezdett el a városban dolgozni, mert nem volt más lehetősége arra, hogy „jó pénzt” keressen. Az unokatestvére volt az, aki felvetette, hogy áruljanak szexet Zürichben. Az első alkalom megviselte, de aztán látta, hogy az unokatestvére össze tud gyűjteni pénzt, így végül ő is úgy döntött, hogy a prostitúcióban marad.

„Hát úgy lettem prostituált, hogy fiatalon férjhez mentem, de nem sikerült a házasságom, utána húszon-, nem is tudom hány évesen megismertem egy fiút, attól lett egy babám, azt meghagytam természetesen. Megszületett a babám, két-két és fél éves volt, hazajött az egyik barátnőm, az unokatestvérem is, és akkor ő eldöntötte, hogy legyünk prostik, mert ezzel jó pénz fogunk keresni. Hát el is jöttünk dolgozni egy bárba, ahol megtörtént az első eset, ott kiadtam és fél is adtam, nem akartam. Utána viszont a lány továbbment és hajtotta a pénzt, amit ő csinált, és akkor mondtam, hogy akkor én is, végül is így."

Lilla 29 éves volt az interjú idején, egy kisvárosban él Magyarországon. Ő tartja el a férjét is, aki otthon él. Ő azért kezdett el szexet árulni, mert más módon soha nem lett volna lehetősége arra, hogy vehessen magának egy házat otthon.

„Én bevallom őszintén, hogy én házat szerettem volna, ami soha nem lenne otthon. Hát az otthoni fizetésből hitelt nem ad a bank, és így végül is ez volt a fő cél, hogy legyen egy ház berendezve, és akkor utána hazamenni, normálisan élni, dolgozni, és akkor ha van egy házad, jól meg tudsz élni az otthoni fizetésből. Két éve dolgozom itt, előtte soha nem csináltam ilyet."

Azonban interjúalanyaim azt is megfogalmazták, hogy nehéz pénzt gyűjteni saját maguknak. Nóra hiába jutott arra az elhatározásra, miután megszabadult a futtatójától, hogy magának fogja gyűjteni a pénzt, az elmúlt három évben nem sikerült félreraknia.

„Hát régebben még az volt cél, hogy összegyűjtsek egy kisebb összeget és aztán hazamenjek. Na, most már ezen egyáltalán nem gondolkozom. Most már teljes egészében ebből a pénzből élek... Folyamatosan kerestem a pénzt, de elrakni nem tudtam. Mert ha többet kerestem, többet költöttem. És akkor igazából szerintem ebbe valahol beletörődtem a három év alatt."

A gazdasági kényszer mint motiváció a szex árulására majdnem minden interjúban megjelent. Szinte az összes interjúalanyom átmeneti megoldásként írta le a szex árulását, általában addig, amíg az otthoni háztartás nem kerül egy olyan gazdasági helyzetbe, ahonnan már tovább lehet építkezni. Sokszor ez kialakít a hagyományos társadalmi szerepekkel ellentétes fordított gazdasági viszonyt a háztartásban a férfiak és a nők között – a nő a pénzkereső a háztartásban – a nők szexuális kizsákmányolhatósága révén. Azonban az, hogy a megkeresett pénz megosztásra kerül a párkapcsolatban, családban, magától értetődő.

BARÁTNŐK ÉS KÁPÓK MINT KÖZVETÍTŐK

Nóra elmondta, hogy amikor kiérkezett, nem beszélte a nyelvet és nem kapott túl sok támogatást a barátnőjétől, aki révén kikerült. Nem tudta, hogy mit kell csinálni, és magától kellett rájönnie, hogy hogy mennek a dolgok.

„Hát itt konkrétan úgy, hogy egy másik lánnyal jöttem ki, aki már itt volt régebb óta. És igazából így annyi volt, hogy ő kivett nekem egy szobát és odaadta a kulcsot, és dolgozzál. Semmi mást nem mondott, hogy mit csinálj. Se németül nem beszéltem, elvileg angolul valamennyire karattyoltam, de senki nem értette, tehát körülbelül így kézzel dolgoztam, hogy ennyi meg ennyi, gyere és ennyi.”

Mindegyik nő, akivel interjúztam, egy baráton, barátnőn keresztül jutott el Zürichbe, aki már régebb óta árult szexet a városban. Ők voltak azok, akik megmutatták nekik, hogy mi a menete annak, hogy a Langstrassén szexet tudjanak árulni. Amikor a nők egy barátnőről beszélnek, nehéz eldönteni, hogy egy olyan emberről beszélnek-e, aki pénzt kér azért, hogy bevezesse az újoncokat abba, hogy hogyan lehet a városba megszervezni az utazást, szexet árulni, lakhatást szerezni, vagy egy olyan barátnőről, aki nem kér pénzt ugyanezekért. Az ún. kápórendszer egy jól ismert jelenség Zürichben a magyar nők körében. Ahogy a zürichi rendőrség elkezdte feltárni az emberkereskedelmi hálózatokat, a futtatók biztonságosabbnak találták azt a rendszert, hogy ők Magyarországon maradnak és kineveznek egy nőt, aki felügyeli a többi nőt, miközben szexet árulnak. Őket hívják kápónak: ők azok a nők, akik felügyelik és kontrollálják a futtatóhálózathoz tartozó többi nőt Zürichben, nekik kell leadni minden üzletből a pénzt helyben, amit később ők eljuttatnak a futtatókhöz. Emellett gyakran ők is árulnak szexet, és ugyanúgy fizetnek minden üzletből a futtatónak, de általában kiemelt szerepük van a többi nőhöz képest, és valamennyivel több joggal rendelkeznek a futtatókkal való viszonyban (Sebhelyi 2012; Fábíán et al. 2017). A munkám során szerzett tapasztalataim alapján a nők többsége, amikor egy barátnőről beszél, egy

olyan nőről beszél, aki az otthon maradt futtató kezének meghosszabbítása, akit megbíztak azzal, hogy felügyelje a többi kint dolgozó nőt és elvegye tőlük a futtatónak járó pénzt. A kápók általában mélyebben kötődnek az adott futtatókhoz, az elsődleges kapcsolatuknak számítanak, sokszor egyenesen a barátnőjükről, feleségükről van szó. Tehát a futtatók sokszor láthatatlanok maradnak Zürichben, miközben a pénz egy meghatározó része hozzájuk kerül a nőktől, akik szexet árulnak.

FÉLELEM ÉS ERŐSZAK: A PROSTITÚCIÓBAN ÉLŐ NŐK KISZOLGÁLTATOTT HELYZETE

Munkám során azt tapasztaltam, hogy a nők sokszor fogalmazták meg a mindennapos félelmeiket a használókkal kapcsolatban, és különböző védelmi stratégiákat dolgoztak ki egymás között a félelmeikre alapozva. A legtöbb esetben a félelem – bár különböző formákban –, de átszötte a Zürichről szóló narratívákat. Az interjúalanyaim többsége félt és egyedül érezte magát, amikor Zürichbe érkezett.

„Jöttem azzal a lánnyal, akiről beszéltem, ő már volt kint többször. Semmi, leszálltunk a vonatról, és akkor elkezdtünk utcázni. Mondta, hogy mit, hogyan kell, picit féltem. Mondjuk a mai napig még mindig félek a kuncsaftoktól. Így. És akkor így belelendültem.”
(Renáta)

Van egy-egy híresebb erőszak-történet, amiről mindenki tud a Langstaressén a szexet áruló nők között. Sokszor merül fel az a narratíva az elkövetett erőszakkal kapcsolatban, hogy az áldozat volt érte a felelős, ő rontott el valamit, és ezért történt meg vele az erőszak. Az áldozathibáztatás az attribúciós elmélet szerint (Hedier 1958) azon az individualista szemléleten alapszik, hogy az erőszakélményekért, a szexuális erőszakért nem a társadalmi struktúrák, hanem az adott egyén a felelős. Ezzel az önvédelmi mechanizmussal az egyének úgy érezhetik, hogy kontrolljuk van a velük történő események felett, nem úgy, mintha megneveznék a történetekért felelős társadalmi struktúrákat, amivel elismernék, hogy velük is megtörténhet az erőszak (Grubb és Harrower 2012).

„Nem, soha. Mert nem viszek fel olyan embert, akin látom, nem viszek fel részegyet. Nem viszek fel ilyen idiotákat, megmondom nekik, hogy nem. Nem érdekel, hogy megadják a 100-200 frankot, nem. És a másik lány felviszi, és érzem, hogy baja lesz, és jön le és baja volt. Nagyon sokan nem értik, hogy mi az a domina, érted? Én nagyon sokat csinálom. Hogy én ütöm őket és nem ők engem. Egy csávó egyszer azt akarta, hogy üssön engem

400 frankért. És mondtam, hogy nem, bolond vagy? Pusztulj el innen. És az egyik lány meg nem értette, hogy mit mond a csávó, bár a dominát érthetné. Ez azt jelenti, hogy ő üt meg fojtogat, meg ilyenek. A csávó ezt csinálja és felvitte. Én mondtam neki, hogy de ne vidd fel, tudod, ez mit jelent? De mondta, hogy kell a pénz, a 400 frank. Mondtam, hogy hát jó, akkor vigyed. Jön le, piros volt a nyaka. Tudtam. Na, mondom, mi van? Oh, hát 470-et adott és csak egy kicsit fojtogatott, miközben szexeltünk.” (Eszter)

Az illegálításban szexet áruló nők valóban teljesen ki vannak szolgáltatva a használóiknak, sokszor válogatás nélkül minden üzletet be kell vállalniuk, hogy elegendő pénzt össze tudjanak gyűjteni, a rendőrségtől kevés esetben kapnak segítséget. A patriarchátusban a szexualitás szerves része a nők elnyomásának. A szexualitást elsősorban a férfiak igényei határozzák meg, a nőknek pedig ezeknek az igényeknek kell megfelelniük. A társadalom által konstruált szexualitás a hatalomgyakorlás egyik eszköze, ami a nők passzív, és a férfiak aktív szerepére alapoz. Sokszor a nők ellen elkövetett nyílt erőszak normalizálása is része a társadalom által elfogadott szexualitásnak (MacKinnon 1989). A prostitúció a férfiak hatalomgyakorlásának egyik eszközeként értelmezhető a nők felett, miszerint pénzért, kiszolgáltatott nők helyzetét kihasználva azt kapnak „szexualitásként”, amit akarnak, aminek sokszor az erőszak is szerves része (Gutierrez 2014). Tehát a társadalmi jelenség magában foglalja az erőszakot, ami ellen a pénzgyűjtés kényszere, és a Langstrassén szexet áruló nők esetében az illegálítás és kiszolgáltatottság miatt nem sok lehetőség van a védekezésre.

CÉLOK A JÖVŐRE NÉZVE: KISZÁLLÁS A PROSTITÚCIÓBÓL, GAZDASÁGI FÜGGETLENSÉG ÉS HÁZTARTÁSI MUNKA

A nők, akikkel beszéltem, a jövőben szeretnék abbahagyni a prostitúciót – tíz év múlva egyikük sem szeretne szexet árulni. Többségük Magyarországon képzelel el a jövőjét. Egy 2017-es kutatás, ami a magyar prostitúcióban élő nők helyzetét vizsgálta Zürichben, arra az eredményre jutott, hogy a magyar nők átlagosan 1,8 év elteltével szerettek volna kiszállni a prostitúcióból. Bolti eladóként, fodrászként, manikűrösként, gyorsétteremben szerettek volna elhelyezkedni a jövőben. Sok nőnek nem volt pontos elképzelése arról, hogy mit szeretne csinálni a jövőben, csak valami mást, valami „normális munkát” (Fabián et al. 2017). A gazdasági függetlenséget mindegyikük kiemelt célként fogalmazta meg: saját vállalkozást, ingatlant szeretnének.

Lilla úgy fogalmazott, ha kiszállt a prostitúcióból, nem szeretne többet olyan munkát végezni, ahol ő az alkalmazott. Vagy háztartási munkát szeretne végezni, vagy vállalkozást indítani.

„Otthon lenni a gyerekekkel. Nem dolgozni. Csinálni egy olyan dolgot, ahol nem én vagyok az alkalmazott. Nem akarok többet dolgozni [a prostitúcióban], semmi esetre sem.”

Nóra úgy gondolja, hogy már most is öregnek számít ahhoz, hogy szexet áruljon. Pár év múlva mindenképpen szeretné abbahagyni, családot szeretne és stabil otthont.

„Hát tíz év múlva én már mindenképpen szeretnék családot és otthont. Hát otthont, jó itt, vagy Magyarországon, de szeretnék egy saját lakást, mindenképpen egy stabil családot, gyereket, tehát semmiképpen se szeretném ezt csinálni. Most úgy vagyok vele, hogy jó, még várok három évet, hogyha semmit se sikerül ebből kihozni, akkor viszont abbahagyom. Akkor így jártam, ráfáztam. Tehát tényleg még ezt a három évet megvárom, akkor már ott leszek, hogy 25, és ha addig semmi nem sikerül, akkor ennek nincs értelme. Így is már 22 vagyok, öregnek számítok, mert mindenki 18-19 éves, igen, úgyhogy ez elég kellemetlen. Saját házat, kicsit szeretnék, és a gyerekeim szaladgálnak körülöttem és dolgozom otthon [Magyarországon]. Így képzelem el. Nem tudom, recepció vagy ilyesmi állásban.” (Anna)

A kettős kiszákmányoltság, a háztartási munka és a piaci munka párhuzamos végzése, a prostitúcióból való kiszállás megkönnyebbülést jelentene az interjúalanyaim számára a jövőre nézve. Tehát az otthoni kettős kiszákmányoltság számukra egy pozitívabb, megnyugtató perspektíva, mint a szex árulása. A szex árulása egy ideiglenes állapot az értelmezésükben, amíg megteremtik az otthoni élethez szükséges feltételeket.

KIZSÁKMÁNYOLÓ MECHANIZMUSOK

Ahogy már említettem, a Langstrassén akkor jelentek meg nagy arányban a prostitúcióban élő nők, amikor a Sihlquai-n lehetett legálisan szexet árulni. Az interjúmból kiderült, hogy amikor a nők még a Sihlquai-n dolgoztak, általában a Langstrassén és környékén voltak elszállásolva. A kerület a Sihlquai miatt kezdett a szexipar központjává válni. Azóta annyi változott, hogy a futtatók többé nincsenek jelen egyértelműen láthatóan a környéken. Az interjúalanyaim azzal kapcsolatban, hogy a Langstrassén dolgoznak és nem legális zónákban, két hátrányt emeltek ki: egyrészt azt, hogy a rendőrök folyamatosan

megbüntetik őket, másrészt azt, hogy a lakhatás nagyon drága a környéken. A nők a rendőrök rendszeres büntetéseit úgy értelmezik, hogy azok célja egyrészt az, hogy kitiltsák őket a városból, másrészt pedig az, hogy megszűnjön a prostitúció a Langstrassén.

„Hát adjanak az utcára engedélyt. Meg most meg akarják szüntetni ezt a hotelt is a rendőrök, most december végén bezár. Az egészet meg akarják szüntetni.” (Renáta)

*„Nem tudom, mit változtatnék. Igazából nem tudom, hogy a rendőrök miért nem hagy-
nak minket békén. Tudod, miért? Mert ki akarnak minket tiltani.” (Eszter)*

Ha valaki több büntetést kap a városban, amit nem fizet be, annak egy idő után az a következménye, hogy kitiltják az országból. A kitiltás hossza a büntetésekből felhalmozott tartozás összegétől függ.

A nők többsége, aki utcai prostitúcióban él Zürichben, nagyon drágának találja a lakhatást a Langstrassén, ahol külön iparág épült fel a prostitúcióban élő nők elszállásolására. A nők kétfajta szobát bérelhetnek, általában közösen: olyat, ahova felvihetik a használókat, és a szobában le lehet bonyolítani az üzletet, és olyat, ahova nem. Az utóbbi lehetőséget azok a nők használják, akik legális zónákban árulnak szexet. Egy 2012-es kutatás arra az eredményre jutott, hogy a Zürichben szexet áruló magyar nők fele (53%) vagy más nőkkel bérel közösen szobát, vagy ismerősökkel, rokonokkal együtt (Sebhelyi 2012). Interjúalanyaim főleg a főbérlo atitűdjét és a szobák szegényességét kritizálták, és megfogalmazták, hogy lehetetlen annyi pénzt összegyűjteniük, hogy a szobák ára ne vigye el a megkeresett pénzük nagy részét.

„Hát jó esetben sok, de mostanában nem nagyon. Hát mit tudom én. Ha minimum ötvennel számolunk, akkor legalább három [használó] kell ahhoz, hogy a szobádat kifizesd, akkor még egy, hogy azért egyél, igyál, és utána a többit meg félre kell rakjad.” (Renáta)

„Hát azért lehetne szebb. Ez a szoba száz frankért. . . Azért én egy szép szobát képezek el egy napra, nem? Ott van egy ágy, egy szekrény, egy tévé, azt’ ennyi. Meg egy asztal.” (Hanna)

A szexet áruló nők Svájcban a keresetük negyven-ötven százalékát költik átlagosan szobákra, lakhatásra az országban (Büschi 2014). Ez azt jelenti, hogy annak az összegnek, amit kint megkeresnek, a fele a kinti lakhatásra megy el, ezen felül kell finanszírozniuk az országban az egyéb kiadásait, és az otthoni háztartást is fent kell tartaniuk. A főbérloének sokszor sokkal nagyobb szerepe van a Kelet-Európából érkező nők életében, mint egy

szoba kiadása (Büschi 2014). Előfordul, hogy a drágább szobákért cserébe egyfajta biztonság szolgáltatást is nyújtanak az ott szexet áruló nőknek.

„Ha baj van, hívjuk a recepcióst. Itt azért egy picit biztos visszafogottabbak az emberek, mivel tudják, hogy egy hotelban vannak és figyelnek rájuk.” (Nóra, kiemelés a szerzőtől)

Sokszor a „biztonsági” szolgáltatásért cserébe felárat kell fizetni. Az is előfordul, hogy a főbérlet használókat szereznek a szexet áruló nőknek, amiért szintén a szoba árán felül is pénzt kell adni (Büschi 2014).

INGÁZÁS A FÉLEPERIFÉRIÁRÓL A CENTRUMBA

A Kelet-Európából kiinduló, Nyugat-Európába irányuló női migráció jellemzője az ingázás. Tehát a kiutazás ideiglenes, és alapvetően nem egy, a célországban kialakított új élet meg alapozása a cél, hanem az otthoni élet fenntartása. A kilencvennapos engedély lehetővé teszi a folyamatos mobilitást a letelepedési engedéllyel ellentétben, amikor is bizonyítani kell a célországban eltöltött hosszabb tartózkodást (Morokvasic 2006). 2010-ben 400 magyar nő kapta meg a kilencvennapos engedélyt, hogy Zürichben árulhasson szexet. Jellemzően 2-3 hétig tartózkodnak a magyar nők az országban és utána hazamennek, a kilencven napot több alkalommal használják fel egy évben (Fábián et al. 2017). A kint végzett munkám alatt az is gyakori tapasztalat volt, hogy sok nő akkor is kijár Zürichbe szexet árulni, amikor lejárt a kilencvennapos engedélye, azonban a Langstrassén dolgozó nők esetében, mivel illegálisan árulnak szexet, a kilencvennapos engedély nem releváns. A női migráció növekedése alapvetően azt mutatja, hogy egyre több nő megy szegényebb országokból gazdagabb országokba reprodukív munkát végezni, ápolónak, a szórakoztatóiparba és a szexiparba világszerte. Ez gyakran azt jelenti, hogy a célországban az illegális piacon, az otthoni háztartásban pedig a „magánszférában” végzik láthatatlanul a háztartási munkát, emellett gyakran ők lesznek az otthoni háztartás családfenntartói (Morokvasic 2006). Interjúalanyaim is ezeket a jelenségeket támasztották alá. A legtöbben egy hónapon belül ingáznak Zürich és Magyarország között, egy-két hét után hazaviszik a kint összegyűjtött pénzt az otthoni háztartás fenntartására. Azért mennek haza, hogy gondoskodjanak a háztartásról, férjükről és a gyerekekről. Sokuknak lelkiileg is megterhelő lenne tovább kint maradni a célországban.

Renáta sűrűn megy haza, mert otthon egyedül neveli a lányát. Az is előfordul, hogy hosszabb időre otthon marad ingázás nélkül. Van, hogy azért nem tud kijönni, mert a bíróságok miatt kitiltották egy időre az országból.

„Elég sűrűn. Heteket szoktam kint lenni és aztán otthon három hetet, vagy egy hónapot. Vagy valamikor egy fél évet, vagy egy évet. Nem tudok kijönni vagy valami, mondjuk bírságok miatt, nem tudtam kijönni sokáig.”

Éva keveset jár ki egy évben, és ha kint van, akkor is hamar besokall.

„Hát én nem sokat vagyok itt, maximum egy-egy hónapokra. És most otthon voltam hárommat, visszajöttem most így a karácsony előtt. Hát most is el van tervezve, hogy december 20-án megyek haza. De amúgy be szoktam sokallni nagyon hamar.”

Lilla tíz napnál többet nem bír kint maradni a városban. Emellett két ok van, ami miatt tíz nap után haza szokott menni: egyrészt azt gondolja, hogy ha tovább maradna kint, akkor sem tudna megkeresni több pénzt egy hónapban, másrészt a férje otthon van.

„Tíznaponta. Változó, van úgy, hogy négy napra megyek haza, van, hogy többre. Hát, hogy tíz napnál többet itt nem bírok tovább, és nem is keresnék, próbáltam a legelején három hetet kint lenni. Azt a pénzt én nem keresem meg három hét alatt. Meg természetesen ugye a férjem miatt.”

A nők, akikkel interjúztam, két előnyt fogalmaztak meg azzal kapcsolatban, hogy Zürichben árulnak szexet, és nem Magyarországon. Az egyik, hogy Magyarországon nagyon alacsonyak az árak, amit a használók az üzletekért fizetnek, ahhoz képest, hogy a centrumországban mennyi pénzt lehet összegyűjteni. A másik ok, hogy Magyarországon felismerheti őket valaki: sok nő úgy árul szexet Zürichben, hogy az otthoni környezete nincs vele tisztában, hogy ezzel keresi kint a pénzt.

„Magyarországon azért megismerhetnek, szembejöhet valaki, akit ismerek. Aki mondjuk nem tudja, hogy ezt csinálom. Meg Magyarországon az árak, azok ilyen »nevetséges árak«.” (Renáta)

„Vagy: Nem tudom. Fogalmam sincs. Hát, hogy többet keresek, mint Magyarországon. Normális munkával. Hát én itt egy nap megkeresem azt, mint Magyarországon egy hónap alatt.” (Eszter)

Nóra úgy érzi, hogy a többség elítéli őt, amiért szexet árul, és egy idegen országban ez inkább elviselhető, mint otthon.

„Hát azért így benne van az erkölcsi rendje, meg így bármi. Most azért, ha így végigsétálsz az utcán, jó, persze a férfiak nevetnek, tehát így nem mindenki. De most azért, ha látsz egy családos anyukát, vagy egy nőt, úgy néznek rám, mint egy véres rongyra. És ez engem valahol bánt. Jó hát tudom, hogy ez a természetes, de na. Meg hát azért így valamilyen szinten azért nem beszélek róla otthon, hogy én mit csinállok. Tehát azért ez a muszáj hazudni rész, ez is kellemetlen egy idő után.”

A prostitúcióban élő nők folyamatos társadalmi stigmának vannak kitéve a szexiparban (Sanders et al. 2017). Minden interjúalanyom megfogalmazta, hogy az otthoni közege vagy nem tudja, hogy szexet árul Zürichben, vagy nem beszélnek róla otthon, mert felvállalhatatlan lenne kimondva, az otthoni közösségben. Így azt, hogy a centrumországban láthatatlanok és a „valódi” közösségük, kapcsolataik Magyarországon vannak, előnynek gondolják, mivel így nem az otthoni közegük stigmatizálja őket a prostitúció miatt. Otthon nincs kimondva, hogy szexet árulnak Zürichben, csak a városban élő, ismeretlen emberek látják őket.

KÖVETKEZTETÉSEK

Zürich városa megpróbált javítani a prostitúcióban élő nők helyzetén a dekriminalizáció eszközeivel, új zónák kialakításával és a Strichplatz létrehozásával, ahol a nők úgy árulhatnak szexet, hogy közben biztonsági őrök és szociális munkások veszik őket körül. Azonban a Strichplatz sem tudja biztosítani azt, hogy a szegényebb országokból érkező nők legalísan dolgozhassanak a pénz hiánya, és a pénz szüksége miatt ezek a nők sokszor nem tudnak egy évben kilencven nap alatt elég pénzt összegyűjteni az otthoni család fenntartására, így tovább maradnak, vagy nincs elég pénzükhöz arra, hogy kifizessék a napijegyet. A Langstrassén is illegális körülmények között virágzik a szexipar, és a rendőrök folyamatosan bírságolják a prostitúcióban élő nőket. A futtatók sem tűntek el a városból, csak kevésbé láthatóak, sokszor egy kávé kinevezésével, annak személyén keresztül vannak jelen. Ahogy említettem, a dekriminalizációs modell célja Svájcban az „önkéntes” prostitúció legalizálása volt, valamint az emberkereskedelem áldozatait, és az ahhoz kapcsolódó szervezett bűnözés láthatóvá tétele (Kilvington et al. 2001). Zürich városa 2012 környékén nyilvánvaló problémára reagált: a főként a félperifériáról, Kelet-Európából érkező nőket érintő emberkereskedelemre. 2013-ban hozták létre a Strichplatzot a városban, a három másik zónával együtt. Azonban a város azóta sem reagál a Langstrassén zajló utcai prostitúcióra: ezen a helyen a nők továbbra is illegálisan dolgoznak, kizsákmányoló munkakörülmények áldozataiként, teljesen kiszolgáltatva a használóknak és a bordélytulajdonosoknak,

miközben folyamatosan büntetik őket a város rendőrei. Szociális munkások azonban jelen vannak a Langstrassén és környékén is.

A dekriminalizációs modell nem számol a globalizációs egyenlőtlenségekkel, azzal, hogy a Kelet-Európából érkező nők milyen kiszolgáltatott helyzetből érkeznek és élnek a centrumországban. Érdemben nem tud mit kezdeni a mélyszegénységben élő nők körülményeivel, az otthon maradt futtatókkal, a kápókkal, az országban a prostitúció piacán belül is a perifériára szorult nőkkel. A modell a szabad választás kérdésével kapcsolatban azzal az implicit feltételezéssel él, hogy minden nő centrumországbeli, középosztálybeli háttérből érkezik, holott a prostitúcióban használt nők tipikusan mélyszegény körülmények közül kerülnek ki.

Werlhof vilárendszer-elméletre épülő kritikájának értelmezésében a svájci férfiak a félperifériáról érkező nők gazdasági kiszolgáltatottságát és láthatatlan szférába szorult helyzetét használják ki szexuális vágyaik kielégítésére. Hiszen e nőknek sokszor ez az egyetlen lehetőségük, hogy fenntartsák a családjukat, ez az egyetlen reményük arra, hogy megalapozzanak egy fenntartható életet. A félperiférián élő, mélyszegény családok egyetlen tőkéje, amit a kapitalista piacon hasznosítani lehet, sokszor a női családtagok teste, amit ebben az esetben a centrumban élő férfiak hasznosítanak, a kapitalista patriarchális vilárendszerben.

A félperifériáról érkező nők egy része illegálisan dolgozik a városban, amivel a városvezetés tisztában van, mégsem tesz elég hatékony lépéseket a jelenség megoldására. A rendőrség büntetései és a kizsákmányoló lakás piac, mely a szexet áruló nők elszállásolására épült ki a városban, tovább nehezíti a szexet áruló nők helyzetét. A naponta fizetett magas szobaárak megfizetésére azért kényszerülnek rá nők, mert máshol nem adnának ki szobákat, lakásokat nekik, tehát a lakás piac is profitál a kiszolgáltatottságukból. Ahogyan a nők kettős kizsákmányolása is megvalósul: egyrészt a centrumországban használják a félperifériáról érkező nők testét, másrészt az ebből összegyűjtött pénzük egy részét sokszor a futtatóknak kell odaadniuk. Illetve gyakran az otthon maradt barátjukat, férjüket is eltartják a megkeresett pénzből. Tehát a női testek használatából a centrumországban és a félperiférián is a férfiak profitálnak.

Mindemellett sokszor a láthatatlan munka is a centrumországokban szexet áruló nők felelősségeként van keretezve az otthon maradt családban: többszörös kizsákmányolásuk megvalósul mind a szexualitás terén, mind a láthatatlan munka tekintetében. Amikor a nők Zürichben vannak, akkor jellemzően más női családtagok gondoskodnak a gyerekeikről, az otthon maradt háztartásról. Amikor otthon vannak, akkor a háztartási munka és a gyerekek körüli munkák elvégzése is az ő felelősségük annak ellenére, hogy sokszor ők teremtik meg a család megélhetését a testük áruba bocsátása révén.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Acsády Judit (2000): „Kellett nekünk feminizmus?“, „Nyugati“ gondolatok hazai fogadtatása. In: *A zárva várt nyugat. Kulturális globalizáció Magyarországon*. Szerk.: Kovács, János M. Sík Kiadó.
- Agreement on the Free Movement of Persons (AFMP) (2002): Agreement between the European Community and its Member States, of the one part and the Swiss Confederation, of the other, on the free movement of persons. *Official Journal of the European Communities*. Április 30. Interneten: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:29b7e319-1314-4fbd-b1df-c0c0be226feb.0004.02/DOC_1&format=PDF (Letöltve: 2018.08.17.)
- Bass László – Darvas Ágnes – Ferge Zsuzsa (2006): *A szegénységben élők helyzetének változása 2001 és 2006 között – különös tekintettel a gyermekes családokra*. ELTE TÁTK, MTA Gyermekprogram Iroda.
- Betlen Anna (2013): *Prostitúció és emberkereskedelem a szociális ellátásban és a gyermekvédelemben Magyarországon. – Az áldozat-ellátás intézményrendszere*. Kutatási részbeszámoló: „Az áldozatsegítő segítője” (TÁMOP – 5.6.1.C-11/1).
- Büschi, Eva (2014): Sex Work and Violence: Focusing on Managers in the Indoor Sex Industry. In: *Sexualities*, Vol. 17., No. 5-6.: 724–741.
- Carrigg, Hannah (2008): Prostitution Regimes in the Netherlands and Sweden. Their Impact on the Trafficking of Women and Children in Illicit Sex Industries. In: *The Monitor*, 14–1.
- Clark, Jenny Bryson - Denese McArthur (2014): The Political and Economic Transition from Communism and the Global Sex Trafficking Crisis: A Case Study of Moldova. In: *Journal of Intercultural Studies*, Vol. 35., No. 2.: 128–144.
- Corrin, Chris (2005): Transitional Road for Traffic: Analysing Trafficking in Women from and through Central and Eastern Europe. In: *Europe-Asia Studies*, Vol. 57., No. 4.: 543–560.
- Coy, May (2006): This Morning I'm A Researcher, this Afternoon I'm an Outreach Worker: Ethical Dilemmas in Practitioner Research. In: *International Journal of Social Research Methodology*, Vol. 9., No. 5.: 419–431.
- Criminal Code of Switzerland, 195*. Interneten: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201803010000/311.0.pdf> (Letöltve: 2018.08.17)
- Európa Tanács (2014): Prostitution, Trafficking, Modern Slavery in Europe, Report. Március 20. *Parliamentary Assembly*.
- Czibere Ibolya (2012): *Nők mélyszegénységben. Személyes életvilágok és cselekvési perspektívák a mélyszegénységben élő nők mindennapjaiban*. L'Harmattan.

- Dalla Costa, Mariarosa – Selma, James (1972): *Women and the Subversion of the Community*. Falling Wall Press.
- Diegman, M. – Feller, A. – Herzig, M. – Kocher, U. – Kurucz, J. (2012): Megelőzés, túlélési segítség és szociális munka a Zürichben prostitúcióban élő nők számára. Szociális szolgáltatások fejlesztése prostitúcióban élő magyar nők részére Magyarországon és Svájcban. In: *Helyzetkép és teendő*. IRIS.
- Dunaway, Wilma ([2012] 2018): A félproletár háztartás a modern világrendszer *longue durée*-je folyamán. In: *Fordulat*, No. 24.: 53–87.
- Ekman, Kajsa Ekis (2013): *Being and Being Bought: Prostitution, Surrogacy and the Split Self*. Spinifex Press.
- Eisenstein, Zillah (1977). Constructing a theory of capitalist patriarchy and socialist feminism. In: *Insurgent Sociologist*, Vol. 7., No. 3.: 3–17.
- Fábián, G. – Hüse, L. – Szoboszlai K. – Lawson, T. – Toldi, A. (2017): Hungarian Female Migrant Sex Workers: Social Support and Vulnerability at Home and Abroad. In: *International Social Work*. DOI: 10.1177/0020872817742692.
- Fassbind, Thomas (2014): Wenigerbezahlter Sex in Zurich. In: *Tagesanzeiger*.
- Farley, M. – Baral, I. – Kiremire, M. – Sezgin, U. (1998): Prostitution in Five Countries: Violence and Post-traumatic Stress Disorder. In: *Feminism & Psychology*, Vol. 8., No. 4.: 405–426.
- Farley, Melissa (2003). *Prostitution, Trafficking and Traumatic Stress*. Psychology Press.
- Favell, Adiran (2008): The New Face of East–West Migration in Europe. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 34., No. 5.: 701–716.
- Federici, Silvia (2012): Reproduction and Feminist Struggle in the New International Division of Labor. In: *Revolution at Point Zero. Housework, Reproduction and Feminist Struggle*. PM Press.
- Finger, Sascha (2016): Sex-work and Mobility as a Coping Strategy for Marginalized Hungarian Roma Women. In: *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, Vol. 15., No. 1.: 104–128.
- Goodey, Jo (2004): Sex Trafficking in Women from Central and East European Countries: Promoting a ‘Victim-centred’ and ‘Woman-centred’ Approach to Criminal Justice Intervention. In: *Feminist Review*, Vol. 76., No. 1.: 26–45.
- Grubb, Amy – Harrower, Julie (2008): Attribution of Blame in Cases of Rape: An Analysis of Participant Gender, Type of Rape and Perceived Similarity to the Victim. In: *Aggression and Violent Behavior*, Vol. 13., No. 5.: 396–405.
- Hart, Mechthild (2016): Capitalist Patriarchy. In: *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*. Wiley-Blackwell.

- Heider, Fritz (1958): The Psychology of Interpersonal Relations. In: *The Journal of Marketing*, No. 56.: 322.
- Herman, Judith Lewis ([1997] 2011). *Trauma és gyógyulás: az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó.
- International Labour Organization (2017): *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*. Interneten: http://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_575479/lang--en/index.htm (Letöltve: 2018.08.17.)
- Isler, Corrine (2016): *Prostitution Policies in Switzerland and the City of Zurich: A Critical Frame Analysis of Official Documents and NGO Papers*. Doktori disszertáció, University of Helsinki.
- Jensen, Robert – Whisnant, Rebecca (2017): *The End of Patriarchy: Radical Feminism for Men*. Spinifex Press.
- Koncz Katalin (2002): A társadalmi kirekesztettség és a szegénységkockázat nemek szerinti különbségei. In: *Esély*, No. 1.: 59–86.
- Kilvington, Judith – Day, Sophie – Ward, Helen (2001): Prostitution Policy in Europe: a Time of Change? In: *Feminist Review*, Vol. 67., No. 1.: 78–93.
- Kligman, Gail – Stephanie, Limoncelli (2005): Trafficking Women after Socialism: From, to, and through Eastern Europe. In: *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, Vol. 12., No. 1.: 118–140.
- Kóczé Angéla (2011): *Gender, Ethnicity and Class: Romani Women's Political Activism and Social Struggle*. Doktori disszertáció, Central European University.
- Kóczé Angéla (2016): Romani women and the paradoxes of neoliberalism: Race, gender and class in the era of late capitalism in East-Central Europe. In: *Solidarity in Struggle: Feminist Perspectives on Neoliberalism in East-Central Europe*. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest.
- Lynch, Kathleen – Lyons, Maureen (2009): Love Labouring: Nurturing Rationalities and Relational Identities. In: *Affective Equality*. Szerk.: Lynch, Kathleen – Baker, John – Lyons, Maureen. Palgrave Macmillan.
- Lykke, Nina (2005): Intersectionality revisited: Problems and potentials. In: *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, Vol. 2., No. 3.: 7–17.
- Lykke, Nina (2010): *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. Routledge.
- Lutz, Helma (2016): Introduction: Migrant Domestic Workers in Europe. In: *Migration and Domestic Work*. Routledge.
- MacKinnon, Catharine A. (1989): Sexuality, Pornography, and Method: Pleasure Under Patriarchy. In: *Ethics*, Vol. 99., No. 2.: 314–346.

- MacKinnon, Catharine A. (1993): Prostitution and Civil Rights. In: *Michigan Journal of Gender & Law*, Vol. 1., No. 13.
- Monzini, Paola (2004): Trafficking in Women and Girls and the Involvement of Organised Crime in Western and Central Europe. In: *International Review of Victimology*, Vol. 11, No. 1.: 73–88.
- Morokvasic, Mirjana (2006): Crossing Borders and Shifting Boundaries of Belonging in Post-Wall Europe. A Gender Lens. In: *Grenzüber schreitungen—Grenzzie hungen: Implikationen für Innovation und Identität*, 47–72.
- O'Neill, Maggie (2013): *Prostitution and Feminism: Towards a Politics of Feeling*. John Wiley & Sons.
- Outshoorn, Joyce (2005): The Political Debates on Prostitution and Trafficking of Women. In: *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, Vol. 12., No. 1.: 141–155.
- Outshoorn, Joyce (2015): The Trafficking Policy Debates. In: *Global Human Trafficking: Critical Issues and Contexts*.
- Sanders, Teela – O'Neill, Maggie – Pitcher, Jane (2017): *Prostitution: Sex Work, Policy & Politics*. Sage.
- Sebhelyi Viktória (2012): A prostitúcióban élő magyar nők keresztmetszeti vizsgálata Magyarországon és Svájcban. Szociális szolgáltatások fejlesztése prostitúcióban élő magyar nők részére Magyarországon és Svájcban. In: *Helyzetkép és teendő, IRIS 2012*.
- Seccombe, Wally ([1974] 2018): A háziasszony és munkája a kapitalizmusban. In: *Fordulat*, No. 24.: 31–51.
- Smith, Dorothy E. (2005): *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Rowman Altamira.
- Spéder Zsolt (1997): Szegény nők es férfiak. In: *Szerepváltozások: Jelentés a Nők Helyzetéről*. Szerk.: Lévai Katalin – Tóth István György. TÁRKI és a Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága.
- Surtees, Rebecca (2008): Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe Considering the Otherside of Human Trafficking. In: *European Journal of Criminology*, Vol. 5., No. 1.: 39–68.
- Szalai Júlia (2006): Poverty and the Traps of Post Communist Welfare Reforms in Hungary: The New Challenges of EU-accession. In: *Revijaza socijalnu politiku*, Vol. 13., No. 3-4.: 309–333.
- Szalai Júlia (2013): *Hungary's Bifurcated Welfare State. Splitting Social Rights and the Social Exclusion of Roma*. Adam Smith Foundation, Working Paper Series.

- Szelényi Iván (2001): Szegénység, etnicitás és a szegénység „feminizációja” az átmeneti társadalmakban. In: *Szociológiai Szemle*, No. 4.: 5–12.
- Van der Kolk, Bessel (2015): *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Penguin Books.
- Vigvári András – Gerőcs Tamás (2017): The Concept of ‘Peasant Embourgeoisement’ in the Perspective of Different Historical Conjunctures. In: *Studia UBB Sociologia*, Vol. 62.: 65–84.
- Von Werlhof, Claudia (1980): Notes on the Relation between Sexuality and Economy. In: *Review (Fernand Braudel Center)*, Vol. 4., No. 1.: 33–42.
- Von Werlhof, Claudia (2007): No Critique of Capitalism without a Critique of Patriarchy! Why the Left is no Alternative. In: *Capitalism Nature Socialism*, Vol. 18., No. 1.: 13–27.
- Wallerstein, Immanuel (1974): The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis. In: *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 16., No. 4.: 387–415.
- Wallerstein, Immanuel ([2004] 2010): *Bevezetés a világrendszer-elméletbe*. L’Harmattan.